

Баймуратов М.О.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри політичних і правових наук
Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К.Д. Ушинського,
Заслужений діяч науки і техніки України,
член Науково-консультативної Ради
Конституційного Суду України
baymuratov@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4131-1070

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ПРОСТІР МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
ЯК ПРОСТІР ФОРМУВАННЯ, РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО
СТАТУСУ ЛЮДИНИ (ОСОБИСТОСТІ) І ГРОМАДЯНИНА, ОХОРОНИ ТА
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ**

Baimuratov MO,
Doctor of Laws, Professor,
Professor of the Department of Political and Legal Sciences
South Ukrainian national
Pedagogical University named after K.D. Ushinsky,
Honored Worker of Science and Technology of Ukraine,
Member of the Scientific Consultative Council
The Constitutional Court of Ukraine
baymuratov@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4131-1070

**CONSTITUTIONAL AND LEGAL SPACE OF LOCAL SELF-GOVERNMENT AS A
SPACE OF FORMATION, REALIZATION OF THE CONSTITUTIONAL AND
LEGAL STATUS OF A PERSON (PERSONALITY) AND CITIZEN, PROTECTION
AND PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND PROTECTION**

Конституційно-правова регламентація, регулювання та легалізація інституту локальної демократії у вигляді місцевого самоврядування, тобто самоорганізації сукупності людей-жителів відповідних територій держави, що була вперше в історії вітчизняного конституціоналізму реалізована Конституцією України 1996 року, – сприяли здійсненню та усвідомленню об'єктивізації, суттєвій соціальній актуалізації та функціонально-діяльній контекстуалізації проблематики формування, значення і ролі правового простору локальної демократії, більш поглибленим і фундаментальним дослідженням його функціонування, нормативно-правового регулювання, побудови парадигми його подальшого розвитку, модифікації та вдосконалення.

Аргументовано, що у вузькому розумінні правовий простір місцевого самоврядування може бути визначений як сфера регламентації юридичними нормами моделей: а) самоорганізації членів територіальної громади, б) компетенції

органів місцевого самоврядування, в) повноважень інших його суб'єктів та органів у межах території функціонування територіальної громади й конкретного історичного часу (територіально-хронологічний чинник).

Своєю чергою, правовий простір місцевого самоврядування в широкому розумінні може бути визначений як: а) сфера нормативної регламентації і регулювання територіальної громади, б) сфера нормативної регламентації і регулювання органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів системи місцевого самоврядування, сформованих безпосередньо самою територіальною громадою (представницькі органи місцевого самоврядування, інститут голів громад) та від її імені (виконавчі органи місцевого самоврядування), в) з метою виникнення, існування, функціонування та реалізації системи екзистенційних локальних інтересів та потреб на відповідній території держави, в межах існування конкретної територіальної громади, г) при цьому така система екзистенційних локальних інтересів та потреб громади та її членів-жителів, – не суперечить інтересам та законодавству держави.

На думку автора такий підхід до розуміння та визначення правового простору місцевого самоврядування дає змогу визначити останній як складний соціальний, політико-правовий феномен, – який виникає внаслідок синергічно скерованої телеологічно-обґрунтованої діяльності як держави (державна муніципальна правова політика), так й суб'єктів локального соціуму (програми становлення і розвитку територіальних громад, в тому числі і об'єднаних), шляхом формування його нормативно-суб'єктної, нормативно-об'єктної і нормативно-просторової бази (обов'язково ще треба додати – нормативно-технологічну, нормативно-діяльнісну і нормативно-логістичну бази), з метою вирішення екзистенційних питань існування та функціонування територіальної громади. Отже, саме тому конституційно-правовий простір місцевого самоврядування виникає, формується, існує та функціонує як простір формування, реалізації конституційно-правового статусу людини (особистості) і громадянина, охорони та захисту прав людини.

Ключові слова: публічна влада, місцеве самоврядування, територіальна громада, права людини, людина-житель, людина-член територіальної громади, муніципалізм.

Constitutional and legal regulation, regulation and legalization of the institution of local democracy in the form of local self-government, that is, self-organization of a set of residents of residents of the respective territories of the state, which was first in the history of national constitutionalism implemented in the 1996 Constitution of Ukraine, contributed to the implementation updating and functional-activity contextualization of the problems of formation, value and role of the legal space of local democracy, more in-depth and fundamental study of its functioning, regulatory regulation, construction of the paradigm of its further development, modification and improvement.

It is reasonable that in the narrow sense, the legal space of local self-government can be defined as a sphere of regulation of the legal norms of models: a) self-organization of members of the territorial community, b) competence of local self-government bodies, c) powers of its other entities and bodies within the territory of the territorial community functioning and specific historical time (territorial-chronological factor).

In turn, the legal space of local self-government in the broad sense can be defined as: a) the sphere of regulatory regulation and regulation of the territorial community, b) sphere of normative regulation and regulation of local self-government bodies, other subjects of the local self-government system, formed directly by the territorial community itself (representative bodies of local self-government, institute of community heads) and on its behalf (executive bodies of local self-government), c) for the purpose, existence, functioning and implementation of a system of existential local interests and needs in the respective territory of the state, within the existence of a specific territorial community, g) at the same time, such a system of existential local interests and the needs of the community and its residents does not contradict the interests and legislation of the state.

According to the author, this approach to understanding and determining the legal space of local self-government enables the latter as a complex social, political and legal phenomenon-which arises as a result of synergically directed teleologically sound-based activity as a state (state municipal legal policy) and subjects local society (programs of formation and development of territorial communities, including united ones), by forming its regulatory-subject, regulatory-object and regulatory-spatial base (must still be added-regulatory and technological, normative-activity and regulatory-logistics bases), in order to solve the existential issues of existence and functioning of the territorial community. Therefore, that is why the constitutional and legal space of local self-government emerges, is formed, exists and functions as a space of formation, implementation of the constitutional and legal status of a person (personality) and citizen, protection and protection of human rights.

Keywords: public power, local self-government, territorial community, human rights, residents, a member of the territorial community, municipalism.

Постановка проблеми. Конституційно-правова регламентація, регулювання та легалізація інституту локальної демократії у вигляді місцевого самоврядування (далі –МСВ), тобто самоорганізації сукупності людей-жителів відповідних територій держави, що була вперше в історії вітчизняного конституціоналізму реалізована Конституцією України 1996 року, – сприяли здійсненню та усвідомленню об'єктивізації, суттєвій соціальній актуалізації та функціонально-діяльній контекстуалізації проблематики формування, значення і ролі правового простору локальної демократії, більш поглибленим і фундаментальним дослідженням його функціонування, нормативно-правового регулювання, побудови парадигми його подальшого розвитку, модифікації та вдосконалення.

На наш погляд, у вузькому розумінні правовий простір МСВ може бути визначений як сфера регламентації юридичними нормами моделей:

- а) самоорганізації членів територіальної громади,
- б) компетенції органів МСВ,
- в) повноважень інших його суб'єктів та органів у межах території функціонування територіальної громади (далі – ТГ) й конкретного історичного часу (територіально-хронологічний чинник. – Авт.).

Своєю чергою, правовий простір МСВ в широкому розумінні може бути визначений як:

- а) сфера нормативної регламентації і регулювання територіальної громади,

б) сфера нормативної регламентації і регулювання органів МСВ, інших суб'єктів системи МСВ, сформованих безпосередньо самою ТГ (представницькі органи МСВ, інститут голів громад) та від її імені (виконавчі органи МСВ),

в) з метою виникнення, існування, функціонування та реалізації системи екзистенційних локальних інтересів та потреб на відповідній території держави, в межах існування конкретної ТГ,

г) при цьому така система екзистенційних локальних інтересів та потреб ТГ та її членів-жителів, – не суперечить інтересам та законодавству держави.

Отже, обґрунтовано вважаємо, що такий підхід до розуміння та визначення правового простору МСВ дає змогу визначити останній як складний соціальний, політико-правовий феномен, – який виникає внаслідок *синергічно* скерованої телеологічно-обґрунтованої діяльності як держави (державна муніципальна правова політика – Авт.), так й суб'єктів локального соціуму (програми становлення і розвитку ТГ, в тому числі і об'єднаних. – Авт.), шляхом формування його нормативно-суб'єктної, нормативно-об'єктної і нормативно-просторової бази (обов'язково ще треба додати – нормативно-технологічну, нормативно-діяльнісну і нормативно-логістичну бази. – Авт.), з метою вирішення екзистенційних питань існування та функціонування територіальної громади [1, с. 24].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контекстуалізації доктринального забезпечення наведених процесів формування правового простору МСВ необхідно зазначити, що починаючи з 1990 року, коли у вітчизняній науці почалося формування сучасних поглядів на інститут місцевого самоврядування та забезпечення пріоритету правосуб'єктності територіальних громад, муніципально-правовій проблематиці приділяли увагу М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, Ю. Ю. Бальцій, В. І. Борденюк, І. П. Бутко, М. П. Воронов, В. П. Грובה, Р. К. Давидов, Н. К. Ісаєва, В. М. Кампо, О. О. Карлов, А. А. Коваленко, М. І. Корнієнко, П. М. Любченко, М. П. Орзіх, О. К. Пастернак, Б. А. Пережняк, В. Ф. Погорілко, М. О. Пухтинський, Н. І. Руда, О. Ф. Фрицький та інші вчені, наукові надбання яких складають основу сучасної муніципально-правової доктрини держави. У 1993 р. М. О. Баймуратовим була захищена перша на той час кандидатська дисертація на тему «Організаційно-правові форми забезпечення місцевими радами народних депутатів співробітництва споріднених міст» [2], в якій уперше розглядалась міжнародно-правова проблематика діяльності органів МСВ України. У 1996 р. М. О. Баймуратовим була захищена перша на той час докторська дисертація з муніципального права на тему «Міжнародне співробітництво органів місцевого самоврядування України» [3], в якій системно досліджувались не тільки питання становлення міжнародної правосуб'єктності органів МСВ нашої держави, але й процеси становлення інституту локальної демократії як об'єкта міжнародно-правового регулювання. Разом із тим слід зазначити, що в подальшому, протягом більш ніж десяти років, в Україні не була захищена жодна докторська дисертація з муніципально-правової проблематики, що свідчить не тільки про її відповідну доктринальну складність, а й про невизначеність і волатильність державної правової політики відносно існування та функціонування інституту МСВ та територіальної спільноти (громади) як його первинного суб'єкта (і це не дивлячись на конституційно-правове закріплення такого статусу в ст. 140 Конституції України [4]), відсутність державної муніципальної політики, а

головне – відсутність чітко вираженого вибору моделі національної системи МСВ, що могла б сприяти окресленню відповідного правового простору МСВ. Необхідно зазначити, що наведені фактори й сьогодні є актуальними та такими, що потребують свого вирішення. Варто зазначити, що останніми роками в Україні захищено низку дисертаційних досліджень, в яких здійснено науковий аналіз окремих аспектів МСВ. Однак ці роботи не містять комплексного наукового аналізу статусу територіальних громад як первинних суб'єктів МСВ, самого інституту МСВ в контексті дослідження сучасної дихотомії локального та глобального чинників, що виникає в процесі їх існування і функціонування, включаючи й питання визначення правового простору МСВ.

Слід також наголосити, що проблематика МСВ та територіальної громади (колективу, спільноти тощо), що існує, функціонує та розвивається на відповідній території держави у вигляді автономного локального соціуму, була предметом дослідження провідних сучасних зарубіжних науковців Г. Бребана, Ж. Веделя, І. В. Видріна, Б. Гурне, Р. Драго, Ю. Д. Казанчева, М. О. Краснова, О. О. Кутафіна, Т. Маунца, О. М. Писарева, М. В. Постоного, Г. Райта, В. І. Фадеєва, О. І. Черкасова, К. С. Шугриної та інших вчених – однак і ними проблематика формування і функціонування інститутів територіальної громади та МСВ в межах відповідного правового простору не розглядалась.

Тому **метою цієї статті** є дослідження конституційно-правового простору місцевого самоврядування як простору формування, реалізації конституційно-правового статусу людини (особистості) і громадянина, охорони та захисту прав людини.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, проблематика простору у юридичній теорії, який фактично виступає правовим простором, а враховуючи на предмет нашого дослідження, – конституційно-правовим простором, – практично не розглядається в широкому, власне науково-доктринальному сенсі, бо зазвичай діяльність державно-правових інститутів переважно і розглядається, і досліджується у статичному стані, і лише тільки в процесі дослідження реалізації їх компетенційних повноважень або позакомпетенційних діянь, а також при виникненні метаюридичних або параюридичних явищ, що пов'язані з їх діяльністю, – профільна феноменологія аналізується в контексті динамічно-діяльнісного підходу.

Звідсіля можна сміливо стверджувати, що на фундаментальному рівні ця проблема не тільки є недостатньо розробленою у онтологічному розумінні, аксіологічній оцінці і методологічному супроводженні і забезпеченні, – але й її дослідження об'єктивно гальмуються суттєвими недоліками в практичному застосуванні демократичних принципів управлінської діяльності, які вже забезпечені низкою міжнародних правових стандартів, – що фактично є проявом і результатом глибоких кризових явищ в державному та суспільному житті, які супроводжуються конституційно-правовими конфліктами та явищами, що несуть в собі високий рівень конфліктогенності – низький рівень нормопроектної та законопроектної діяльності, внутрішні протиріччя та колізії в законодавстві, дублювання повноважень, конкуруюча компетенція, компетенційні суперечки тощо [1, с. 15-16], а також феноменологія бурхливої, але безсистемної законотворчості («законодавчий турборежим»), що використовується в наш час владними політичними елітами.

Разом з тим, проблематика загальнотеоретичних досліджень просторового виміру держави і права у юриспруденції значно актуалізується, причому не тільки з наведених вище причин – найважливішу роль тут починають грати т. зв. «зовнішні» фактори, що пов'язані з правовою глобалізацією – новою формою цього глобального явища, що скерована на нормування, нормативізацію та уніфікацію найбільш важливих суспільно-державних відносин, що мають істотне значення не тільки для національної держави, а й для всієї міжнародної спільноти держав – в коло таких пріоритетно-найважливіших відносин входить й МСВ. Більш того, саме МСВ виступає одним з найважливіших елементів глобального конституціоналізму та глобального конституційного права, причому не стільки завдяки його генетичній демократичності, скільки: а) широкій регламентації і легалізації в конституційних актах держав світу; б) своїй істотній гуманітарно-гуманістичній сутності; в) своїй неперевершеній ролі у процесі самоідентифікації, самоорганізації, самопрояву, самодіяльності, самовизначення територіальних людських спільнот як природних асоціацій для існування та функціонування людини та всієї людської популяції; г) своїй людиноцентричності в контексті процесів державотворення і правотворення; г') своїй приналежності к особливо важливим конституційним цінностям; д) своїй міжнародно-правової об'єктивізації в рамках загального міжнародного права; е) своїй застосовності в рамках міжнародного договірної права; є) своїй видатній конституційно-правовій ролі в процесі соціалізації людини та формуванню конституційно-правового статусу людини і громадянина тощо.

Відносно особливого значення наведених глобальних та державно-визначальних тенденцій треба зазначити, що вони не тільки суттєво розширюють загальний правовий простір національних держав, включаючи і їх конституційно-правовий простір, – але і роблять його наднаціональним і глобальним, розробляють якісно нові параметральні ознаки існування і функціонування права, як універсального феномена, що супроводжує і забезпечує процеси глобалізації та інтеграційної співпраці членів європейської та світової співдружності, зближуючи держави на основі стандартизованих та уніфікованих підходів до розуміння та застосування національного і глобального права, що мають вже не тільки однакові принципи (основоположні) засади, а й однакові нормативні системи, що зливаються в єдиний універсально-регіональний чи універсально-глобальний правовий простір [1, с. 15-16]. Отже, можна обґрунтовано стверджувати, що до виникнення єдиного міждержавного та національного правового простору, включаючи й правовий простір МСВ, ведуть суттєві глобальні тенденції, що формуються та проявляються в межах феноменології правової глобалізації, які:

а) сприяють знаходженню нових, нетрадиційних і нетривіальних підходів до розуміння ролі і значення права в соціумі, державі, міжнародній спільноті, – що є відображенням глобальних колективістських зусиль не тільки акторів міжнародних та міждержавних відносин, але й суб'єктів внутрішньодержавного права, скерованих на стабілізацію феноменології державності та формування громадянського суспільства через запровадження його широкої інституційної основи – шляхом розробки, міжнародної легалізації міжнародних правових стандартів та механізмів їх наступного запозичення і легалізації в національному законодавстві держав-членів міжнародної спільноти (онтологічно-визначальний дискурс. – Авт.);

б) є відображенням складної психо-психологічної зміни в масовій свідомості населення, включаючи і представників правової і політологічної доктрини щодо можливості формування, наявності і функціонування загального глобального, регіонального, субрегіонального, національного і локального правових просторів, що взаємодіють між собою за рахунок пошуку і знаходження загальних правових цінностей, загальних предметів та об'єктів правового регулювання (права людини, МСВ, виборче право, інформаційні відносини тощо), розробки на основі такого регулювання міжнародних правових стандартів в конкретній сфері соціального буття людини в рамках ТГ та в умовах МСВ, створення рекомендаційних настанов типу «soft law» з перспективою їх наступної легалізації, широкої активізації правової конвергенції, уніфікації, адаптації національних правових систем до настанов загального міжнародного права та інтеграційного права міжнародних міждержавних об'єднань тощо, – через створення багаторівневої системи горизонтально-вертикальних зв'язків, що створюють типізовані та стереотипні глобально-управлінські відносини, які включають до себе у вигляді управлінської «мотрійки» інші рівні відносин (предметно-об'єктний дискурс. – Авт.);

в) виникають на основі зазначених вище нових складних багатосуб'єктних та багаторівневих горизонтально-вертикальних управлінських зв'язків (поведінково-діяльнісний дискурс. – Авт.), що:

- будують на основі зазначених зв'язків стійку та сталу систему комунікативної взаємодії, що характеризується ознаками колабораційності, інтерсуб'єктивності, єдності телеологічного навантаження тощо (комунікативний критерій. – Авт.);

- набувають силу сучасних тенденцій та мегатрендів правового розвитку (глобально-структурний критерій. – Авт.);

- вимагають виходу за межі звичних та апробованих на практиці поведінково-діяльнісних настанов та устояних організаційних рамок через суттєве організаційне та нормативне посилення їх типізації на основі загальнолюдських та конституційних цінностей (аксіологічно-типізований критерій. – Авт.);

- детермінують до залучення у зазначені процеси якісно нових суб'єктів, що раніше не тільки не визнавались державами (наприклад, неурядові (некомерційні) організації національного та міжнародного рівнів), але ї не існували до періоду сучасної глобалізації (наднаціональні міжнародні структури) (якісно-суб'єктний критерій. – Авт.);

- детермінують активний пошук нових інтерпретацій міжлюдських та міжвладних відносин, – особливо у суміжних з устояною правовою сферою інших або метаюридичних, параюридичних сферах (філософії, соціології, політології, геополітиці, загальному міжнародному праві, міжнародному конституційному праві, європейському інтеграційному праві, міжнародному муніципальному праві тощо) (предметно-комплексний критерій. – Авт.);

- формують якісно нові приклади багаторівневої інтегративної нормативної взаємодії держав між собою на різних рівнях з застосуванням нових форм і методів такої взаємодії (починаючи від двостороннього рівня та закінчуючи розширенням сфери впливу міжнародного договірного права та міжнародного глобального права в контексті формування феноменології глобального конституціоналізму (парадигмально-інтегративний критерій. – Авт.);

- збагачують методологію права і наповнюють новим змістом сучасне бачення розвитку держави і права, причому не тільки в ординарних умовах існування людської цивілізації, але і з врахуванням екстраординарних сценаріїв такого існування враховуючи на екологічний, кліматичний, продовольчий, міграційний та інші види кризисних станів (змістовно-світоглядний критерій. – Авт.);

г) сприяють суттєвому оновленню методологічного та інструментально-технологічного арсеналу сприйняття юридичної доктрини та практики, що спирається на новітні досягнення теорій штучного інтелекту, діджиталізації, антропологізації, настанов глобального управління, включаючи міжнародну договірну нормотворчість, – що напряду мають виходи та суттєвий вплив на локальний рівень функціонування соціуму, тобто на інститут МСВ, що знаходить свій прояв у появі доктринальних настанов щодо зростання глобалістського потенціалу територіальних громад [5] в його реалізації, вибудовуючи процесуальний ланцюжок взаємодії «від громади – до міжнародної спільноти держав» (методологічно-технологічний дискурс. – Авт.).

Отже, конституційна легалізація інституту МСВ, що є фактично інститутом локальної демократії, що заснована на самоорганізації територіальних людських спільнот (ТГ) стала революційною подією на теренах пострадянської тоталітарної держави ще і тому, що вона знаменувала собою новий етап в становленні та розвитку демократичної правової держави.

Вперше державою на конституційному рівні було визнано існування та важливість інтересів, що продукують ТГ та їх члени – жителі відповідних територій такої держави, які не співпадають з державними інтересами, в силу екзистенційно-локальної природи та сфери їх виникнення і застосування, – але і не суперечать ним.

Треба наголосити на тому, що такий крок законодавця призвів до наповнення глибоким онтологічним та аксіологічним змістом самого найменування «демократична правова державність» як телеологічної мети та феноменологічної побудови публічної влади в державі. І тут нам треба згадати давньокитайського філософа Конфуція, який так відповів на питання про те, щоб він зробив в першу чергу, якби став імператором Китаю: «Я б повернув словами їх первісне значення» [6, с. 47]. Підемо ж його порадою і повернемо словами їх первісний зміст, – особливо в контексті уточнення дефінітивно-визначального семантично-етимологічного розуміння демократичної державності, як державності саме «демосу» – не народу, як найчастіше розуміють змістовне визначення цього терміну, а демосу – у його первинному, класичному розумінні – (грец. Δῆμος) – у Стародавній Греції терміном демос позначалися вільні громадяни, що були членами первісної общини міста-поліса, і які володіли цивільними правами, на відміну від рабів і інших категорій неповноправного населення [7, с. 217]. Тобто, тут мова йшла про вільних членів територіальної громади, що і складали, причому, і в природному розумінні, і в історичному значенні основу державності як таку, і основу сучасної державності, зокрема. Отже, можна сміливо стверджувати, що говорячи про становлення демократичної правової державності, – треба:

– розуміти її як публічну владу територіальних людських спільнот – ТГ та їх членів – жителів відповідних територій держави,

- при цьому державність треба розглядати саме в такій якості, а не як владу саме «народу», який виступає:

А) відповідною юридико-соціальною міфологемою, та, у відповідному розумінні, юридичною фікцією,

Б) синтетичним суб'єктом конституційного права на рівні держав,

В) узагальнюючим суб'єктом конституційного права на рівні національного конституціоналізму як такого, але

Г) реально починає втрачати свої пріоритети на користь інших колективних суб'єктів права в умовах та на рівні правової глобалізації, що об'єктивує, активізує, контекстуалізує і нормативно позначає особливо важливих та перспективно-функціональних суб'єктів національного, регіонального і глобального конституційного права, - і серед них ТГ, враховуючи на можливість їх подальшого міжнародно-правового визнання, легалізації, охорони, захисту, гарантування їх правосуб'єктності тощо, а також міжнародно-правової персоніфікації в рамках міжнародного договірної права за допомогою активізації та цільового скерування процесів міжнародного нормопроекування та міжнародної нормотворчості, - тобто, сучасне розуміння «народу» тлумачиться не у його класичному розумінні періоду Великої Французької революції та Громадянської війни в США, як сукупності громадян, що мають безпосередні прямі та взаємні зв'язки з патримоніальною державою, - але як сукупність людей-членів ТГ, що існують та функціонують на території відповідної держави.

Звідси, саме тут виникає: а) унікальна та системоутворююча роль людини, б) як особистості і в) в той же час члена територіальної людської спільноти (ТГ), г) що існує та функціонує на рівні локального соціуму, г') в умовах МСВ, д) в ординарному стані повсякденності, е) з акцентом на використання та вдосконалення принципів об'єктивної властивості, серед яких:

- *комунікативна взаємодія* - створення в рамках ТГ системи міжособистісної комунікації, що скерована на реалізацію кожним з суб'єктів взаємодії своїх індивідуальних, групових і колективних інтересів екзистенційної природи (функціонально-динамічний критерій. - Авт.);

- *колаборація* - створення і реалізація в процесі комунікативної взаємодії позитивної, конструктивної, оптимальної і результативної атмосфери співробітництва між її суб'єктами, що дозволяє, по-перше, сформувати належну позитивну атмосферу існування в одному локальному соціуму; по-друге, мирними засобами вирішувати спірні питання взаємодії; по-третє, досягати завдань по створенню в межах ТГ антиконфліктогенного соціально-нормативного простору (технологічний критерій. - Авт.);

- *інтерсуб'єктивність* - створення в процесі комунікативної взаємодії на тлі колаборації системи загальних цілей і задач з метою подальшого безконфліктного існування і функціонування територіальної людської спільноти (ТГ) на локальному рівні соціуму (телеологічний критерій. - Авт.);

- *набуття глобалістського потенціалу* [5] - в умовах глобалізації територіальні людські спільноти не тільки опираються проявам її тенденцій, захищаючи свою самобутність, але і стають активними «провідниками» таких глобалізаційних змін, використовуючи тенденції глобалізації на свою користь в контексті підвищення життєвого рівня жителів-членів ТГ та розширення можливостей функціонування ТГ в епоху карколомних змін.

Отже, завдяки формуванню та реалізації наведених принципів в умовах МСВ вирішуються низка стратегічно важливих завдань («стратегічна четвірка») і відносно стратегічних питань існування і формування людини як особистості в межах локального соціуму та формування і вдосконалення демократичної правової державності, а саме:

А) *соціалізація людини* – отже, МСВ виявляється оптимальною соціальною сферою, що наділена безліччю позитивних ідей, концептів, факторів, умов, настанов, – завдяки яким людина, що народжена у мікроколективі на локальному рівні функціонування соціуму, завдяки цьому соціуму виховується, формується у соціально активного суб'єкта, який набуває знань, вмінь і навичок щодо усвідомленого існування і телеологічно детермінованого функціонування в межах ТГ з метою реалізації своїх екзистенційних орієнтирів в процесі здійснення свого життєвого циклу (соціально-пріоритетна настанова. – Авт.);

Б) *формування габітусу людини* – отже, процес загальної соціалізації, в тому числі правової соціалізації людини, що здійснюється в умовах МСВ, своєю праксеологічною домінантою має формування у кожній конкретній людині-члена ТГ індивідуального, групового і колективного габітусу, тобто системного комплексу соціальних практик, що в своїй сукупності дають людині відповідні знання, вміння і навички, які дозволяють їй безконфліктно існувати в локальному соціумі, приймати активну участь в системній комунікативній взаємодії з іншими суб'єктами-членами ТГ з метою свого повсякденного існування та вирішення стратегічних завдань свого життєвого циклу (соціально-праксеологічна настанова. – Авт.);

В) *формування і реалізація конституційно-правового статусу людини* – в умовах МСВ проходять:

1) складні та суперечливі процеси реалізації людиною своїх екзистенційних інтенцій, життєвих устремлінь, потреб, інтересів, формування життєво важливих настанов (атитюдів), формування відповідних патернів, що

2) демонструють процеси нормування, нормативізації, правової легалізації,

3) які досягає конституційно-правового рівня в умовах державно організованого соціуму і

4) завершуються формуванням, конституційною легалізацією і наступною соціальною легітимацією у вигляді конституційно-правового статусу людини і громадянина (тобто, формуванням системи прав, свобод і обов'язків людини і громадянина),

5) який, – не зважаючи на свій вищий нормативний рівень регламентації і регулювання, на практиці реалізується на рівні ТГ в процесі ординарного існування людини в умовах повсякденності та локальної демократії (соціально-нормативна настанова. – Авт.);

Г) *формування і реалізація конституційно-правової свідомості та конституційно-правової психології* – реалізуючи на рівні ТГ та в умовах МСВ свій конституційно-правовий статус, людина в його рамках та під його перманентним впливом, починає формувати та вдосконалювати свою конституційно-правову свідомість, що безпосередньо впливає на процес формування, розвитку та вдосконалення її конституційно-правової психології, що є найважливішою частиною її загальної, і в тому числі, правової психології.

У розвиток наведених настанов, і особливо останньої, треба зазначити, що наведені ідентифікаційні орієнтири локальної демократії, що знайшли своє

закріплення та наступний стратегічний розвиток через конституційно-правову легалізацією інституту МСВ, – здійснили свій безпосередній і суттєвіший вплив на формування не тільки конститууючих засад державотворення і правотворення, але і на формування *муніципально-правового статусу людини*, включає і формування в рамках конституційного процесу *муніципальної свідомості і правосвідомості людини*, а також її *муніципальної психології*, що є яскравим свідомством формування, розвитку і потенційно можливого вдосконалення *муніципального праворозуміння*.

Проаналізувавши наведені настанови, можна обґрунтовано вважати, що наведені зміни сформовані та детерміновані саме конституційно-правовою легалізацією інституту локальної демократії на національному рівні функціонування демократичної правової державності, призвело до створення конституційно-правового простору МСВ.

Системний аналіз нормативних положень Конституції України 1996 року [4], що в основі створення такого правового простору лежать наступні настанови:

- визнання та легалізація МСВ як самостійного рівня публічної влади (див. ст. 5 Конституції України) [8];
- визнання та легалізація інституту МСВ в державі (див. ст. 7 Конституції України);
- визначення МСВ як однієї з основ конституційного ладу держави (див. Розділ I Конституції України);
- виключно законодавчий рівень визначення МСВ (див. ст. 92 Конституції України);
- закріплення інституту МСВ як конституційного, а також МСВ як об'єкта конституційно-правової регламентації та регулювання (див. Розділ XI Конституції України);
- визнання територіальної громади первинним суб'єктом МСВ (див. ст. 140 Конституції України);
- виключний характер формування представницьких органів МСВ територіальною громадою (див. ст. 141 Конституції України);
- наявність у МСВ власної матеріально-фінансової та іншої ресурсної бази (див. ст. 142 Конституції України);
- наявність у органів МСВ власної компетенції (див. ст. 143 Конституції України);
- обов'язковість рішень ОМСВ, що прийняті в межах їх повноважень (див. ст. 144 Конституції України);
- судовий захист прав МСВ (див. ст. 145 Конституції України).

Наведені конституційні положення у своїй сукупності не стільки складають нормативний конгломерат, стільки ідентифікують «опорні» точки зростання правового простору МСВ. Тут можна заперечити, що нормативний простір МСВ був закладений національним законодавством про МСВ, що було прийнято ще до прийняття чинної Конституції України (мається на увазі Закон України «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» від 7 грудня 1990 року [9]), але внесення до нього змін та доповнень 14 новими законами України протягом майже 7 років його дії, свідчить про його низьку якість, недостатній нормативно-функціональний потенціал та внутрішні суперечності, – що у підсумку, об'єктивно змусило законодавця спочатку до його систематичної інтерпретації, а потім і до розробки нового тексту профільного законодавчого акту.

Крім того, враховуючи на особливу важливість саме конституційного регулювання, – саме конституційна легалізація ідентифікаційних ознак інституту локальної демократії сприяла його втіленню в практику державного і соціального життя, трансформувало його в один з суттєвіших засобів демократизації суспільно-державних процесів та формування як «запускаючого» механізму в формуванні інституційної основи громадянського суспільства.

Важливою основою правового простору МСВ стала можливість його міжнародно-правового вимірювання, що виникла внаслідок формування та конституційного закріплення механізму національної імплементації норм міжнародного права через їх входження до національного законодавства (див. ст. 9 Конституції України). Саме завдяки наявності такого механізму МСВ в Україні формується у відповідності до європейських правових стандартів локальної демократії [10], що для цього інституту, який ще знаходиться в процесі пошуку своєї національної моделі [11], є вельми важливим та визначальним.

Проблематика формування правового простору МСВ актуалізується в умовах конституційної реформи в державі, органічною частиною якої виступає муніципальна реформа. В її межах розпочаті серйозні нормопроектні (конституційно-проектні та законодавчо-проектні) роботи щодо конституційної легалізації нових важливіших принципів організації МСВ в державі відносно субсидіарності, спроможності, належного ресурсного забезпечення локальної демократії, становлення реальної правосуб'єктності ТГ, модернізації системи територіального поділу та управління на локальному, субрегіональному та регіональному рівнях, територіальної та ресурсної оптимізації ТГ за рахунок їх об'єднання.

Наведені напрямки скеровані не тільки на формування національної моделі МСВ та її відповідність до європейських стандартів, – а і на якісну трансформацію правового простору локальної демократії, насичення його новими організаційними, нормативними, поведінковими, діяльними та іншими ідентифікаційними ознаками та настановами.

Поставлені завдання, що мають скоріше стратегічний, ніж тактичний характер, повинні вирішуватись в умовах муніципального реформування держави, в межах якої втілення концепту муніципалізму [12, с. 104] виступає «альфою і омегою» такої трансформації. В її основі, насамперед, лежить конституційно-правова легалізація інституту МСВ та його послідовна легітимізація громадянським суспільством та його інституціями.

Разом з тим, повинно враховувати і основоположні тенденції такого муніципального реформування, що засновано на децентралізації повноважень органів публічної державної влади, результатом чого стане, – розширення спроможності ТГ в контексті нарощення їх ресурсно-організаційних можливостей щодо забезпечення реалізації їх членами-жителями своїх прав, свобод і обов'язків в рамках конституційно-правового статусу, що сформувався в рамках ТГ в умовах МСВ та ординарному стані повсякденності.

Звідси, суттєвий науковий та праксеологічний інтерес представляє реалізація в умовах муніципальної реформи та по її підсумках системного комплексу прав людини в сфері МСВ, що ми можемо назвати «конституційні права, свободи та обов'язки людини (особистості) і громадянина + муніципальні права людини (особистості, члена ТГ».

Представникам держави та МСВ треба чітко усвідомлювати, що вирішення проблематики децентралізації публічної влади є однією з опорних настанов, основоположних засад та пріоритетних завдань демократичної правової державності, – тому об'єктивація, актуалізація, контекстуалізація її дослідження не викликає ніяких сумнівів. Причому, у методологічному аспекті необхідно розуміти, що процес децентралізації публічної влади, який знаходить свій прояв не стільки в механістичній децентралізації (тобто, передачі повноважень з більш високого рівня публічного управління на більш низький рівень), скільки в перманентній «повзучій» деконцентрації повноважень органів публічної влади – тобто, у передачі їх з одного, більш високого рівня публічного управління, у власні повноваження органів управління більш низького рівня (а саме ОМСВ), – зачіпає всі рівні публічної влади в державі (див. ст. 5 Конституції України) – як рівень публічної державної влади, так й рівень публічної самоврядної (муніципальної) влади.

Також слід мати на увазі, що якщо перший напрямок децентралізації вирішується в межах конституційної і адміністративної реформ, то другий – в межах конституційної, адміністративної та муніципальної реформ.

Отже, можна стверджувати, що реформа щодо децентралізації публічної влади, а точніше її повноважень, носить системний, комплексний і цілеспрямований характер, вона детермінована об'єктивними тенденціями розвитку національної державності та реалізується в рамках насамперед, конституційної реформи, через проведення новацій в сфері адміністративної та муніципальної реформ.

Треба відмітити, що такий комплексний підхід володіє кумулятивним та мультиплікативним ефектами відносно розвитку і вдосконалення не тільки всієї системи суб'єктів публічної влади, а й всієї системи суб'єктів та органів МСВ, що забезпечує наведеним реформам характер революційної трансформації, а також надає їм планомірного, багаторівневого, але одночасно і прозорого характеру.

Муніципальна реформа в Україні зумовлена об'єктивними обставинами демократизації державного та суспільного життя. Її основоположною телеологічною домінантою виступає вирішення складного і суперечливого системного комплексу задач щодо забезпечення становлення і розвитку самоврядування територіальних громад, формування їх оптимальності в територіальному вимірюванні та спроможності (реальної правосуб'єктності) в організаційному, нормативному та ресурсному розумінні, а також підвищення ефективності управління на місцях і, отже, на державному рівні, і в наслідок цього, – розвиток сіл, селищ, міст і територій, – в яких існують і функціонують оптимізовані у кількісних та якісних показниках, супровідній функціонально-діяльнісній та забезпечувальній компетенційно-правосуб'єктній парадигмі ТГ та органи, що ними формуються – ОМСВ.

Якщо докладніше розглядати, що саме дає муніципальна реформа в Україні, то можна дійти наступних висновків:

А) місцевому самоврядуванню як рівню публічної влади:

- новий «управлінський дизайн» публічній владі та «новий подих» державному і муніципальному управлінню у контекстуалізації його модифікації та суттєвого посилення демократизації (стратегічно-управлінська складова. – Авт.)

- дає можливість визначити національну модель МСВ (ідентифікаційно-конститууюча складова. – Авт.);

- додаткову конституційно-правову та законодавчу конфігурацію і легалізацію МСВ (нормативно-легалізаційна складова. – Авт.);
  - соціальну та політичну легітимацію МСВ в суспільстві та серед жителів-членів ТГ (загально-легітимаційна складова. – Авт.);
  - детермінування і вдосконалення МСВ як самостійного та відносно автономного рівня публічної влади (ідентифікаційна складова. – Авт.);
  - додаткове визнання та вдосконалення МСВ як соціально-нормативного простору, в якому триває життєвий цикл людини (екзистенційно-просторова складова. – Авт.);
  - інтенсифікація формування і вдосконалення сфери МСВ як простору, де здійснюється загальна соціалізація та права соціалізація людини (загально-соціально і спеціально-соціальна складові. – Авт.);
  - інтенсифікація процесів щодо визначення об'єктної основи МСВ в контекстуалізації питань місцевого значення (загально-об'єктна складова. – Авт.);
  - вдосконалення сфери МСВ як соціального простору де виникають, формуються та реалізуються екзистенційні устремління, потреби та інтереси людини, а також на основі останніх формуються її атитюди (соціальні настанови для наступної поведінкової діяльності) (інституційно-особистісна складова. – Авт.);
  - формування сфери МСВ як сфери конотації і реалізації конституційно-правового статусу людини (нормативно-гуманістична складова. – Авт.);
  - формування і вдосконалення МСВ як сфери стимулювання прояву і практичної реалізації муніципальних прав людини (муніципально-статусна складова. – Авт.);
  - інтенсифікація процесів щодо становлення міжнародної правосуб'єктності МСВ (міжнародно-правова складова. – Авт.);
  - затвердження муніципалізму – як системи муніципальних ідей та фундаментальних принципів МСВ, порядку його організації та функціонування, сукупності інститутів, що забезпечують реалізацію і захист прав людини на локальному рівні, а також механізмів, які традиційно використовуються з метою обмеження державної влади [10] (муніципально-ідеологічна складова. – Авт.);
  - у підсумку, формування правового простору МСВ (муніципально-просторова складова. – Авт.).
- Б) *органам місцевого самоврядування:*
- розмежування компетенційних повноважень між різними рівнями публічної влади – публічної державної та публічної самоврядної (муніципальної) влад, а також між різними рівнями (локальний, регіональний) місцевого самоврядування (визначально-компетенційна складова. – Авт.);
  - формування власної компетенції ОМСВ (індивідуально-компетенційна складова. – Авт.);
  - формування структур виконавчих ОМСВ на регіональному та субрегіональному (районному в області) рівнях МСВ (структурова складова. – Авт.);
  - формування належної, достатньої та оптимальної компетенційної бази за рахунок передачі і включення делегованих повноважень виконавчої влади у власні повноваження ОМСВ (трансформаційно-компетентна складова. – Авт.);
  - належне ресурсне забезпечення діяльності ОМСВ (ресурсно-забезпечувальна складова. – Авт.);

- інтенсифікація діяльності ОМСВ щодо створення комплексу муніципальних послуг для користування жителями-членами ТГ (муніципально-обслуговуюча складова. – Авт.);

- інтенсифікація процесів щодо мотивації та актуалізації самостійного ініціативно-явочного і експериментального визначення ОМСВ оптимального примірного переліку питань місцевого значення, в яких вони є та можуть бути компетентними (муніципально-об'єктна складова. – Авт.);

- поява додаткових можливостей організаційного, нормативного та організаційного порядку для формування локального системного комплексу місцевого господарства (локально-господарча складова. – Авт.);

- поява реальних можливостей у ОМСВ, що підкріплені відповідними і належними ресурсами, для представництва інтересів ТГ та її членів, а також для вирішення питань місцевого значення (муніципально-представницька складова. – Авт.);

- поява більшої самостійності у прийнятті рішень на виконання інтересів та потреб ТГ, а також суттєве розширення кола дискреційних повноважень [13, с. 33–35] (муніципально-дискреційна складова. – Авт.);

- поява додаткових можливостей щодо створення локальної системи міжнародного співробітництва ОМСВ з аналогічними та іншими іноземними суб'єктами та створення з ними локального системного комплексу зовнішньоекономічної діяльності (муніципально-міжнародна складова. – Авт.);

В) територіальним громадам:

- посилення процесів набуття реальної правосуб'єктності ТГ (реально-статусна складова. – Авт.);

- посилення тенденції щодо розширення комплексу муніципальних послуг в контекстуалізації розвитку ТГ та підвищення її соціальної привабливості (муніципально-облігаторна складова. – Авт.);

- зростання можливостей для оптимального використання колективістських засад ТГ у використанні не тільки форм безпосередньої та представницької демократії, а й використання можливостей та процесуального потенціалу нових форм демократії – партисипаторної (демократія участі), деліберативної (прийняття рішень через досягнення «морального консенсусу»), агрегативної (прийняття рішень через об'єднання переваг в соціальне рішення через голосування), агональної (прийняття загальних рішень шляхом оцінки ризиків і досягнення компромісів) тощо (муніципально-демократична складова. – Авт.);

- посилення процесів структуризації ТГ (мікрогромади, мезогромади, макрогромада) з метою більш повного вияву і прояву їх інтересів і більш динамічного прискорення процесів їх врахування та вирішення (муніципально-архітектонічна ознака. – Авт.);

Д) жителю-члену територіальної громади:

- створення належних умов для реалізації жителями-членами ТГ своїх атитюдів, екзистенційних устремлінь, потреб та інтересів людини (індивідуально-екзистенційна ознака. – Авт.);

- збагачення змістовності феноменології повсякденності людини за рахунок стимулювання її інтенцій, зростання можливостей щодо формування її нових атитюдів, більш широкого задоволення її екзистенційних устремлінь, потреб та інтересів (повсякденно-якісна ознака. – Авт.);

- зростання якості локального індивідуального життя за рахунок зростання потенційних можливостей ОМСВ та ТГ (вітально-якісна ознака. – Авт.);
- створення можливостей для оптимального становлення та стабільного протікання життєвого циклу людини (індивідуально-вітальна ознака. – Авт.);
- вдосконалення і оптимізація користування жителями-членами ТГ комплексом муніципальних послуг, що існують в ТГ та надаються ОМСВ та інституціями громадянського суспільства (індивідуально-побудовна ознака. – Авт.);
- створення можливостей для гармонічного співвідношення та кореляції індивідуальних, групових та колективних інтересів жителів-членів ТГ (муніципально-координаційна ознака. – Авт.);
- активізація процесів щодо включення до складу ТГ жителів, що не є громадянами патримоніальної держави та які володіють іншими правовими станами та локальна нормативізація зазначених процесів (муніципально-особистісна (станова) ознака. – Авт.).

Сукупність наведених тенденцій та переваг процесів децентралізації, є свідомством не тільки наявності загальних системних інтересів місцевого самоврядування, органів місцевого самоврядування, територіальних громад та кожного з жителів-членів цих спільнот в суттєвій трансформації системи публічної влади в Україні, а у редуکتивному розумінні – їх тяжінням до побудови її оновленої демократичної моделі.

Разом з тим, слід відмітити, що стратегічні наміри державної публічної влади щодо централізації не відрізняються характеристиками:

- а) постійності,
- б) наполегливості,
- в) системності,
- г) комплексності,
- г') плановості,
- д) телеологічної обґрунтованості, а навпаки – демонструють амбівалентний, хаотичний, алогічний та багато в чому деструктивний підходи до формування публічної влади самоврядного (муніципального) рівня. Важливими обставинами такого підходу виступають такі негативні фактори, як:
  - ідеологічні настанови «радянського» та «пострадянського» стилю мислення, в основі якого лежать субординаційні домінанти державного управління,
  - генетичне несприйняття, підозра та недовіра до застосування демократичних методів управління,
  - патологічна боязнь допуску до управління широких народних мас,
  - об'єктивна відсутність резерву для корінного оновлення кадрового складу державної та муніципальної служби, що повинен стати носієм нового демократичного управлінського мислення та апологетом європейського адміністрування,
  - а також відповідні індикатори олігархічного правління (кумівство, корупція, розкрадання державної та муніципальної власності тощо), що на жаль формують стиль і методи публічного управління вже після набуття Україною державної незалежності та негативно впливають на його результативність та ефективність.

Висновки. Резюмуючи, необхідно зазначити, що саме завдяки конституційно-правовій легалізації інституту локальної демократії виникає та

формується конституційно-правовий простір МСВ, що перетворює його на простір формування, реалізації, охорони та захисту прав людини. Це підтверджується тим, що:

А) конституційно-правовий статус людини (у повному обсязі) та громадянина (у левій його частині) реалізується на локальному рівні соціуму в рамках ТГ та в межах МСВ;

Б) саме в умовах МСВ в рамках ТГ та у стані повсякденності проходять процеси соціалізації, у тому числі і правової соціалізації людини-жителя, що одночасно виступає членом відповідної громади;

В) саме на локальному рівні соціуму в рамках ТГ в умовах МСВ людина продукує свої інтенції, устремління, потреби, інтереси екзистенційної властивості та формує і реалізує свої атитюди;

Г) в наведених умовах зазначені вище інтенції, устремління, потреби, інтереси екзистенційної властивості та атитюди людини знаходять свою реалізацію саме на локальному рівні соціуму через виникнення, формування, застосування і реалізацію системи відповідних прав і свобод людини і громадянина;

Г') саме такі права і свободи, враховуючи на їх локальний характер виникнення, трансформуються у муніципальні права людини (особистості, члена територіальної громади), набуваючи не тільки самостійний характер, а й розширюючись за рахунок появи нових прав людини, які, по-перше, пов'язані з її участю в МСВ; а, по-друге, з реалізацією нових її прав, закріплених в правах людини четвертого (інформаційні права) та п'ятого (біологічно-соматичні права) покоління;

Д) насамкінець, проходження людиною в рамках ТГ в умовах МСВ в стані повсякденності процесу соціалізації, – через використання відповідних типізованих форм життєдіяльності, що створює відповідний стереотип людської поведінки, набуття людиною відповідних практичних знань, навичок, вмінь в повсякденному житті, формує індивідуальний, груповий та колективний габітус (соціально-практичний статус та праксеологічний код) людини.

Треба наголосити на тому, що кожна з наведених вище доктринальних настанов має своє онтологічне, аксіологічне, праксіологічне, конотаційне та нарративне підтвердження в зарубіжному досвіді організації та реалізації муніципального життя. Звідси вивчення зарубіжного досвіду конституційного будівництва муніципальної демократії, участь у міжнародному співробітництві органів місцевого самоврядування для його сприйняття та застосування на теренах нашої держави, не має альтернативи.

Список використаної літератури:

1. Баймуратов М.О., Кравець О.О. Роль юридичної служби органу місцевого самоврядування в формуванні та функціонуванні правового простору локальної демократії: монографія. Одеса: Фенікс, 2018. 326 с.

2. Баймуратов М.О. Організаційно-правові форми забезпечення місцевими радами народних депутатів співробітництва споріднених міст: дис. канд. юрид. наук. Одеса: ОГУ, 1993. 176 с.

3. Баймуратов М.О. Міжнародне співробітництво органів місцевого самоврядування України: дис. докт. юрид. наук. Одеса: ОГУ, 1996. 498 с.

4. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Бобровник Д.О. Глобалістський потенціал територіальної громади: теоретичні підходи до визначення. Часопис Київського університету права. 2019. № 2. С. 79-85.
6. Конфуций: Биография, цитаты, афоризмы. М.: Эксмо, 2016. 288 с.
7. Комлев Н.Г. Словарь иностранных слов русского языка. М.: Эксмо-Пресс, 1999. 671 с.
8. Баймуратов М.О. Муніципальна влада: актуальні проблеми становлення й розвитку в Україні / М. О. Баймуратов, В. А. Григор'єв. Одеса: БАХВА, 2003. 192 с.
9. Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування: Закон України від 7 грудня 1990 року. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 2. Ст. 5.
10. Баймуратов М.А., Григорьев В. А. Роль международных стандартов местного самоуправления в формировании компетенции публичной самоуправленческой (муниципальной) власти. Одесса: «Феникс», 2003. 160 с.
11. Баймуратов М.О. До питання про вибір національної моделі місцевого самоврядування. Публічне право. 2015. № 3. С. 57-65.
12. Батанов О.В. Муніципалізм як категорія сучасного муніципального права: постановка проблеми. Часопис Київського університету права. 2009. № 4. С. 102-108.
13. Баймуратов М., Боярський О. Дискреційні повноваження органів місцевого самоврядування в сфері захисту прав людини: методологічні підходи до розуміння та визначення. Публічне право: науково-практичний юридичний журнал. 2019. № 2. С. 31-41.

References:

1. Baymuratov M.O., Kravets' O.O. Rol' yurydychnoyi sluzhby orhanu mistsevoho samovryaduvannya v formuvanni ta funktsionuvanni pravovoho prostoru lokal'noyi demokratiyi: monohrafiya. Odesa: Feniks, 2018. 326 s. [in Ukrainian].
2. Baymuratov M.O. Orhanizatsiyno-pravovi formy zabezpechennya mistsevymy radamy narodnykh deputativ spivrobitnytstva sporidnennykh mist: dys. kand. yuryd. nauk. Odesa: OHU, 1993. 176 s. [in Russian].
3. Baymuratov M.O. Mizhnarodne spivrobitnytstvo orhaniv mistsevoho samovryaduvannya Ukrayiny: dys. dokt. yuryd. nauk. Odesa: OHU, 1996. 498 s. [in Russian].
4. Konstytutsiya Ukrayiny: Pryynyata na p'yatiy sesiyi Verkhovnoyi Rady Ukrayiny 28 chervnya 1996 roku. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 1996. № 30. St. 141. [in Ukrainian].
5. Bobrovnyk D.O. Hlobalist s'kyu potentsial terytorial'noyi hromady: teoretychni pidkhody do vyznachennya. Chasopys Kyivivs'koho universytetu prava. 2019. № 2. S. 79-85. [in Ukrainian].
6. Konfutsyy: Byohrafiyya, tsytaty, aforyzmy. M.: Éksmo, 2016. 288 s. [in Russian].
7. Komlev N.H. Slovar' ynostrannykh slov russkoho yazyka. M.: Éksmo-Press, 1999. 671 s. [in Russian].
8. Baymuratov M.O. Munitsypal'na vlada: aktual'ni problemy stanovlennya y rozvytku v Ukrayini / M. O. Baymuratov, V. A. Hryhor'yev. Odesa: BAKHVA, 2003. 192 s. [in Ukrainian].

9. Pro mistsevi Rady narodnykh deputativ ta mistseve i rehional'ne samovryaduvannya: Zakon Ukrayiny vid 7 hrudnya 1990 roku. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 1991. № 2. St. 5. [in Ukrainian].

10. Baymuratov M.A., Hryhor'ev V. A. Rol' mezhdunarodnykh standartov mestnoho samoupravlenyya v formirovanny kompetentsyy publychnoy samoupravlencheskoy (munytsypal'noy) vlasty. Odessa: «Fenyks», 2003. 160 s. [in Russian].

11. Baymuratov M.O. Do pytannya pro vybir natsional'noyi modeli mistsevoho samovryaduvannya. Publichne pravo. 2015. № 3. S. 57-65. [in Ukrainian].

12. Batanov O.V. Munitsypalizm yak katehoriya suchasnoho munitsypal'noho prava: postanovka problemy. Chasopys Kyyivs'koho universytetu prava. 2009. № 4. S. 102-108. [in Ukrainian].

13. Baymuratov M., Boyars'kyi O. Dyskretni povnovazhennya orhaniv mistsevoho samovryaduvannya v sferi zakhystu prav lyudyny: metodolohichni pidkhody do rozumynnya ta vyznachennya. Publichne pravo: naukovo-praktychnyy yurydychnyy zhurnal. 2019. № 2. S. 31-41. [in Ukrainian].